

Секція V.

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Н. В. Бакуліна

**ДОВІДКОВІ ВИДАННЯ ЯК ОСВІТНІЙ РЕСУРС ДИДАКТИКИ
БАГАТОМОВНОСТІ: НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ**

З початком широкомасштабного російського вторгнення на територію України, в результаті чого мільйони українських громадян набули статус внутрішньо переміщених осіб або були вимушені виїхати на кордон, проблеми дидактики багатомовності не тільки не втратили своєї актуальності, а й набули особливої соціальної значущості. Особливо загострилися проблеми щодо сформованості багатокультурної та комунікативної багатомовної компетентності, володіння як державною мовою, так і мовами корінних народів і національних меншин України, й іноземними мовами тощо.

Багато матерів із дітьми опинились у новому мовно-культурному середовищі, що потребує з одного боку опанування мов і культур країн вимушеного перебування, а з іншого – збереження та продовження навчання українською мовою.

Так, багато учнів, які вивчали в ЗЗСО України мову іврит як окремий предмет поряд із українською, вимушені були виїхати до країн Європи, Ізраїлю, Канади, США й інших держав світу, та продовжити навчання в новому багатомовному та полікультурному середовищі.

Тому нами було здійснено як теоретичні розвідки з різних аспектів дидактики багатомовності, так і запропоновано шляхи для подальшої їх імплементації у практиці навчання.

Так, в одній із опублікованих статей, висвітлено актуальність, соціальна значущість і можливі шляхи формування багатомовної комунікативної компетентності в умовах воєнного стану, розглянуто приклади дієвих сучасних освітніх технологій і навчально-методичного забезпечення, розроблених на засадах дидактики багатомовності зарубіжними й українськими вченими – лінгвістами та лінгводидактами. [1, с. 5–11]. Цей матеріал може буде корисним для науковців, викладачів, учителів-практиків, студентів, усіх, хто цікавиться проблемами сучасної мовної освіти.

Також нами було проаналізовано досвід формування багатомовної компетентності в ході упровадження проектної діяльності в неформальній освіті. Зокрема, презентовано апробовані методичні прийоми формування багатомовної компетентності на прикладі організації «Фестивалю мов» у рамках реалізації міжнаціональних і міжнародних освітніх проектів [2, с. 115–120]. Цей досвід може стати в нагоді для створення нових ініціатив і проектів у сфері дидактики багатомовності за для подальшого розвитку прогресивного українського соціуму та сучасної освіти України.

Надалі ми ретельно розглянули ключові лінгвістичні, соціолінгвістичні та психолінгвістичні фактори, що впливають на формування багатомовної комунікативної компетентності та набувають особливого значення для дидактики багатомовності в умовах воєнного стану. Так, нами було проаналізовано проблеми мовної взаємодії та налагодження нових мовних, міжмовних та інтерлінгвістичних контактів для успішної комунікації у нових мовно-культурних середовищах, а саме: здатності до перемикування (переключення) мовних кодів з однієї мови на іншу як однієї з визначальних характеристик саме багатомовної комунікативної компетентності, перенесення мовленнєвих навичок, ролі стресу й інших

Бакуліна Н. В. Довідкові видання як освітній ресурс дидактики багатомовності: науково-методичні засади

негативних емоційних станів, які впливають як на якість життя, так і, безумовно, гальмують і пізнавальні процеси, і мовну поведінку особистості у процесі навчання та здійснення мовно-культурної взаємодії та налагодження мовних контактів і міжкультурної комунікації [3, с. 55–60]. Цей матеріал став підґрунтям для подальших теоретичних досліджень і технологічного розроблення проблеми.

У ході пошуку можливих шляхів вирішення проблем формування інтеркультурності та комунікативної багатомовної компетентності у навчанні української мови, мов корінних народів і національних меншин, іноземних мов, з огляду на плюрилінгвізм та інтеркультурність сучасного світу та виклики сьогодення в умовах воєнного стану в Україні, ми дослідили питання важливості створення та впровадження довідкової літератури як ефективного освітнього ресурсу [4, с. 236–239]. Адже з огляду на провідні засади дидактики багатомовності, термінологічні та тематичні словники та розмовники є одними з ключових специфічних технологій і прийомів навчання поряд із рецептивними технологіями, технологією CLIL, переключенням мовних кодів і скафолдінгу [5, с. 39].

Результати цих теоретичних досліджень стали методологічним підґрунтям для втілення наших ідей в освітню практику, зокрема під час розроблення комплексу довідкових двомовних видань (українською мовою та мовою іврит) у двох частинах – двомовного словника лінгвістичних термінів і розмовника для налагодження успішної комунікації.

Апробація й упровадження в освітньому процесі цього комплексу набуває особливої актуальності та соціальної значущості, оскільки по-перше, розроблені матеріали сприятимуть збереженню та поширенню української мови та культури, по-друге – допоможуть в опануванні та викладанні мови іврит, по-третє – сприятимуть формуванню інтеркультурності та багатомовної комунікативної компетентності як комплексу усіх комунікативних компетентностей виучуваних мов і специфічних компетентностей: металінгвістичної, міжкультурної і компенсаторної, вчетверте – стане дієвою підтримкою для вирішення проблем мовної взаємодії та налагодження нових мовних, міжмовних та інтерлінгвістичних контактів для успішної комунікації у нових мовно-культурних середовищах.

Розроблений комплект складається з двох частин і є довідковим виданням.

Перша частина – «Двомовний словник лінгвістичних термінів (українська мова та мова іврит).

У даному словнику подано 360 найуживаніших лінгвістичних термінів, які відображають основний зміст мовної складової змісту навчання як української мови, так і мови іврит. Так, на початковому етапі навчання, засвоєння мовного матеріалу здійснюється на практичному рівні, без засвоєння термінів, але впродовж подальшого навчання учні опановують ці термінологічні поняття як в курсі української мови, так під час вивчення мови іврит.

Добір матеріалу двомовного словника відбувався на основі провідних психолінгвістичних положень щодо оволодіння другою мовою, зокрема з урахуванням складності процесу психічної діяльності, під час якого відбувається утворення нових стереотипів на основі тих, що вже існують у першій мові. Крім того, мова іврит й українська не є близькоспорідненими мовами. Тому на рівні мовних систем цих мов важливо враховувати як наявні ізоморфні (подібні), так і частково-подібні й аломорфні (відмінні) явища. Це вкрай необхідно й тому, що оволодіння мовою іврит як другою супроводжується такими психологічними явищами, як транспозиція (позитивний перенос) й інтерференція (негативний перенос) здобутих знань і набутих умінь і навичок у процесі паралельного вивчення двох мов.

Як свідчать дослідження українських і зарубіжних методистів і наші власні спостереження, позитивний перенос виникає тоді, коли в обох мовах вивчається однаковий

Бакуліна Н. В. Довідкові видання як освітній ресурс дидактики багатомовності: науково-методичні засади

матеріал, а отже, знання, уміння й навички є подібними. Наявність мовних явищ, які збігаються частково або повністю не збігаються в обох мовах, викликає інтерференцію. Саме тому в навчанні мови іврит, необхідно враховувати як ізоморфні, так і частково-подібні й аломорфні явища обох мов, які дають можливість передбачити в навчальному процесі потенційні можливості як для використання й підсилення транспозиції, так і для запобігання (зменшення) інтерференції. Виходячи з цього, ізоморфні (подібні) та знайомі лінгвістичні поняття подано у даному словнику у вигляді перекладу того чи іншого терміну, а частково-подібні й аломорфні (відмінні) – супроводжуються коротким тлумаченням.

Дібрані лінгвістичні терміни розміщені за алфавітним принципом відповідно до івритської абетки.

Друга частина – «Двомовний розмовник для налагодження успішної комунікації» (українська мова та мова іврит).

Даний розмовник містить найуживаніші формули мовленнєвого етикету для налагодження успішної комунікації.

Структура змісту розмовника включає 6 розділів, кожний з яких має певну кількість підрозділів відповідно до різних комунікативних ситуацій, мети висловлювань і формул мовленнєвого етикету, а саме:

I. Встановлення соціальних контактів (висловлювання).

1. Привітання та відповідь на них
2. Прощання з кимось
3. Радість при зустрічі
4. Представлення себе й іншої людини, знайомство
5. Привертання до чогось уваги
6. Запрошення, пропозиції
7. Відповідь на пропозицію
8. Згода
9. Відмова
10. Вдячність і реакції на вдячність
11. Вибачення та реакції на вибачення
12. Побажання та реакції на них, вітання
13. Вручення подарунка
14. Компліменти
15. Початок розмови та реакція на звертання
16. Потреба / дозвіл щось зробити
17. Прохання щось сказати
18. Переривання когось
19. Включення когось у розмову
20. Уточнення чогось
21. Нагадування про щось
22. Підтвердження

II. Запит і надання інформації.

1. Говорити про самопочуття
2. Виразити свою думку / питати про чийось думку
3. Впевненості
4. Невпевненості
5. Можливості / неможливості
6. Пропозиції щось зробити
7. Сумнів

III. Робити щось самому / просити когось зробити щось.

1. Прохання
2. Допомога
3. Давати вказівки, інструкції, накази
4. Поради
5. Заборони
6. Схвалення
- IV. Виражати свої почуття / відношення до чогось.
 1. Згода
 2. Радість
 3. Незадоволення
 4. Виражати свою думку про щось (про фільм, виставу, книгу...)
 5. Виражати свою думку про людину
 6. Любити / не любити щось / когось
 7. Байдужості
 8. Бажання
 9. Співчуття
 10. Здивування
 11. Добрий / поганий настрій
 12. Розчарування
 13. Несхвалення
 14. Надії
 15. Невпевненості, безпорадності
 16. Стурбованості
 17. Смутку
- V. Розмова по телефону.
- Початок і завершення розмови по телефону
- VI. У листі.
- Звертання
- Завершення листа

Висловлювання та формули мовленнєвого етикету кожного розділ/підрозділ подано двома мовами – українською й івритом.

Робота з матеріалом розмовника допоможе в організації свідомого комунікативно орієнтованого навчання, дозволить здійснити як індивідуальну, так і парну, і групову роботу, сприятиме формуванню комунікативної компетентності та вихованню культури спілкування здобувачів освіти.

Матеріал розмовника буде корисним під час застосування провідних методів, прийомів і технологій двомовного та багатомовного навчання, а саме зіставного й іммерсійного методів, зокрема виконання мовних аналітико-рефлексійних, умовно-комунікативних і творчих комунікативно спрямованих вправ і завдань; використання прийому переключення мовних кодів; впровадження рецептивних технологій і предметно-мовної інтеграції (технологія CLIL), перекладу, тандем-методу тощо.

Цей комплект довідкової літератури призначений для широкого кола користувачів: викладачів і вчителів мови іврит та української мови, укладачів навчальних посібників і підручників із двомовного та багатомовного навчання, перекладачів, а також для учнів, студентів та усіх, хто опановує ці мови та опікується проблемами сучасної мовної освіти.

Крім цього, він може слугуватиме моделлю для подальшого розроблення подібних двомовних і багатомовних словників для вивчення поряд із українською мовою інших мов як корінних народів і національних меншин України, так і іноземних мов.

Таким чином, створення двомовних і багатомовних видань і кропітка робота з ними у процесі навчання може стати дієвим освітнім ресурсом поряд із іншими видами офіційної, наукової, виробничо-практичної та навчальної продукції та сприяти розвитку як дидактики багатомовності, так і сучасної системи освіти в Україні та світі.

Література:

1. Бакуліна, Н. В. Формування багатомовної компетентності: до актуальності проблеми в умовах воєнного стану / Н. В. Бакуліна // Інновації в сучасній освіті: методологія, технології, ресурсне забезпечення, дидактичні та виховні аспекти : зб. наук. праць за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф., 20 травня 2022 р. – Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2022. 122 с. – С. 5–11. URL: https://lib.iitta.gov.ua/731708/1/20.05.22_Innovations_in_modern_education_Bakulina_5-11.pdf
2. Бакуліна, Н. В. Формування багатомовної компетентності засобами неформальної освіти / Бакуліна Н. В. // Україно моя вишивана: етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки : зб. тез III Міжнар. наук. онлайн-конф., присвяченої Всесвітньому дню вишиванки, 19 травня 2022 р. / Ін-т педагогіки НАПН України. – Київ, 2022. – С. 115–120. URL: https://lib.iitta.gov.ua/731428/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%92%D0%B8%D1%88%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%B0%202022_c115_121_%D0%91%D0%B0%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B0.pdf
3. Бакуліна, Н. В. Ключові фактори формування багатомовної комунікативної компетентності: особливий погляд на дидактику багатомовності в умовах воєнного стану / Бакуліна Н. В. // Сучасна освіта: методологія, теорія, практика : зб. тез доп. V Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнар. уч.), 31 травня 2022 р. / ПУ «ВНЗ «Міжнар. гуманітар.-пед. ін-т «Бейт-Хана», Дніпропетров. акад. музики ім. М. Глінки. – Дніпро, 2022. – С. 55–60. – URL: https://lib.iitta.gov.ua/731489/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%91%D0%A5%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_31_05_22_%D0%91%D0%B0%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B0_%D1%8155-60.pdf
4. Бакуліна, Н. В. Довідкова література у формуванні інтеркультурності та багатомовності: фокус сьогодення / Бакуліна Н. В. // Проблеми сучасного підручника : зб. тез міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (електронне наукове видання), м. Київ, 14-15 вер. 2022 р. Київ, 2022. С. 236–239. URL: https://lib.iitta.gov.ua/731866/1/PSP_tezy_2022-236-239_Bakulina.pdf
5. Концепція моделі багатомовної освіти в закладах загальної середньої освіти з навчанням мов корінних народів і національних меншин / О. Л. Фідкевич, В. В. Снегірьова, Н. В. Бакуліна ; НАПН України, Ін-т педагогіки НАПН України. Відділ навчання мов нац. меншин та зарубіж. літ. – Київ : Педагогічна думка, 2021. – 44 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/730660/1/KONTSEPTSIYA_MODELI_BO_Fidkevych_Sniehirova_Bakulina_2021.pdf